

”De mystiska ledtrådarna”, ett slags intellektuella folkliga detektivlekar.

Boken är ett gott exempel på Bengt af Klintbergs beläsenhet och enorma lärdom. Han tar sin läsare suveränt från arkeologi och fornnordisk mytologi till barntradition och filologi. Boken fyller ett behov hos en nyfiken allmänhet, som så ofta ställer frågor om vardagliga ting, som nästan alltid ansetts vara för obetydliga för att bli föremål för vetenskapsmännens intresse och därför sällan har utretts. Att boken dessutom både är välskriven och vacker förhöjer ytterligare dess värde.

Ulrika Wolf-Knuts, Åbo

Elisabeth Brundin & Rolf Kjellström: *Vargen i myt och verklighet*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 1998. 124 s., ill. ISBN 91-7203-261-8.

Vargen tycks vara evigt aktuell. Med symbolisk kraft och ont uppsåt omtalas den i Bibelns texter. Under medeltiden kunde det vara en samhällelig plikt att delta i vargskallen, 1700- och 1800-talens boskapsägande allmoges konstruerade fällor och hittade på allehanda slags medel för att skydda sig mot vargplågan. Och alltjämt, med en ånyo ökande vargstam i de senaste decenniernas Sverige, är vargen ett angeläget och fascinerande samtalsämne.

Om detta handlar Brundins och Kjellströms bok. Den är främst en sammanställning av det text- och i någon mån bildmaterial som på ett eller annat sätt behandlar vargen och vårt förhållande till den. Författarna, som båda är knutna till Nordiska museet, har sällan behövt gå över ån för att hämta vatten. Innehållsmässigt presenteras materialet snarast från verklighet till myt, dvs. först beskrivs vargens biologiska och ekologiska vara, därefter människors möten och konfrontationer med vargen och sist våra tankar, föreställningar och tal om den. Det är således lika mycket en beskrivning av vargen i naturen som vargen i kulturen.

De okommenterade texterna och de flesta av fotografierna fungerar som regel mycket bra. Det intressanta materialet talar oftast för sig självt och läsaren får på så sätt chansen att fundera och kombinera informationen på ett självständigt och kreativt sätt. Det är först när författarna tycks tveka om läsarens kompetens som texten kan bli motsägelsefull och ibland lite naiv. Ett exempel på det förra är innehållsförteckningens gruppering av de tolv kapitlen i de oegentliga avdelningarna

”Verklighetens varg”, ”Vargen i folktron” och ”Slitvargar och andra vargar”. Vargför dela upp innehållet i vad som är verklighet och vad som är folktro? De tolv kapitlen har en rubriksättning som var och en, på ett utmärkt sätt, beskriver innehållet (vargen som biologisk varelse, vargen förr och nu, synen på vargen, några berömda vargar, vargbarn, jakten på vargen, folktrons farliga varg, magi och trolldom, varg till kropp och själ, lika botar lika – vargen som läkemedel, den svenska varulven, ordstäv och talesätt). Ett exempel på det förnumstiga och generaliserande framställningssättet som förekommer på några ställen är följande: ”Äldre tiders levnadsförhållande skiljer sig radikalt från dem idag. Sverige var ett bondesamhälle ända fram till 1870-talet och folk bodde i isolering ute på landsbygden. Vidskepelsen var stor, vilket inte är så svårt att förstå, när man tänker sig in i den tidens samhälle. Vetenskap, upplysning och öppna kommunikationer hade inte alls kommit så långt som nu.”

Om författaren hade haft ambitionen att (som det antyds i baksidestexten) förklara vargens roll i kulturen hade det krävts en analys av materialet. Bokens värde ligger dock snarare just i att vara en sammanställning av olika slags informationer om sambanden varg och människa. Och som sådan är den, med några få undantag, både uppslagsrik och läsvärd.

Jochum Stattin, Lund

Visions of the Past. Trends and Traditions in Swedish Medieval Archaeology. (Lund Studies in Medieval Archaeology 19.) Hans Andersson, Peter Carelli och Lars Ersgård (red.). Riksantikvarieämbetet, Stockholm 1997. 808 s., ill. ISBN 91-7209-082-0.

Att medeltidsarkeologi är ett dynamiskt ämne går inte att missta sig på när man håller detta verk i sin hand. I ett samarbete mellan arkeologiska institutionen i Lund och Riksantikvarieämbetet har en lång rad intressanta artiklar samlats i en volym som omfattar inte mindre än 800 sidor. De ämnen som behandlas spänner över en större tidsrymd än det som strikt kan anses tillhöra medeltiden, något som speglar en tydlig trend inom ämnet.

Trots att skandinavisk medeltidsarkeologi står sig väl internationellt, har den länge haft svårt att föra ut sina resultat, främst beroende på att merparten av alla publikationer författats på svenska, danska eller norska.

Det är därför glädjande att detta verk publicerats på engelska, och att många bidrag som från början är skrivna på svenska, nu kan nå ut till en större publik.

Av de många artiklar som ingår i samlingen kan här bara några nämnas, till exempel ett synnerligen läsvärt och spännande bidrag om stenåldersfynd i medeltida kontext, författat av Peter Carelli. I detta diskuteras hur stenåldersyxor – s.k. åskviggas – inom folktron ansågs skydda mot åsknedslag och bränder, något som förklarar deras förekomst i medeltida byggnader.

I artikeln "In Search of a Zeitgeist" tar Kristina Josefsson på ett belysande sätt upp en angelägen fråga för historisk arkeologi – dvs. om vi kan sätta oss in i en annan historisk periods tankevärld, i detta fall medeltidens. Frågan är viktig då vi har såväl ett historiskt som ett arkeologiskt källmaterial från denna tid och för att förstå det sistnämnda ofta utgår från historiska källor av olika slag.

Slutligen kan också nämnas ett utmärkt bidrag av Gunhild Eriksdotter. Med utgångspunkt från medeltida byggnader i Siena i Toscana respektive Dalby i Skåne, tar författaren upp en viktig byggnadsarkeologisk metod (s.k. Harris-matrix). Hon visar hur en metod som ursprungligen utvecklades för stratigrafisk utgrävning av arkeologiska lämningar med fördel kan tillämpas på byggnader när man vill studera deras historia av om- och tillbyggnader.

Sammanfattningsvis kan sägas att detta verk erbjuder mycket givande läsning för den som är intresserad av arkeologi från vikingatid, medeltid och senare historisk tid.

Dominic Ingemark, Lund

Jill Onsér-Franzén: *Folkbildaren – en ny intellektuell. En studie om folkhögskolan som kulturmiljö*. Göteborg, 1998. 148 s. ISBN 91-630-7177-7.

I *Folkbildaren – en ny intellektuell* redovisar Jill Onsér-Franzén en del av resultaten från forskningsprojektet "Folkhögskolans roll i lokalt och regionalt kulturliv". Den aktuella studien bygger på ett fältarbete utfört på Härnösands folkhögskola. Det är således lärarna där som utgör de nya intellektuella, en grupp vars "ansträngningar, solidaritet och samspråk riktar sig till folket" (s. 107). Det uttalade syftet med boken är att förklara hur folkhögskolelärarna producerar och manifesterar sina ideal i en praktisk verklighet. Uttryckt på

ett annat sätt kan man säga att boken vill ge en kulturanalytisk beskrivning av hur det är att vara lärare på Härnösands folkhögskola.

Jill Onsér-Franzén är föredömligt tydlig och dessutom utförlig i sin genomgång av begrepp och perspektiv som är viktiga för framställningen. Förutom en mer teoretisk begreppsdiskussion ges en genomgång av svensk kulturpolitik, vilket tydliggör den välbekanta dubbelheten i kulturbegreppet. Ett problem i boken är emellertid att sambandet mellan den mer teoretiserande inledande delen och den följande empiriska analysen inte är särskilt väl utvecklat. Diskussionen kring "kultur" och "bildning" utgör visserligen en fond för beskrivningen av lärarnas vardagsliv, men är knappast integrerad i den. Tyvärr ger boken en känsla av att begreppsanvändningen nog bär på poänger, men att dessa inte alltid riktigt nått fram till den färdiga texten. Ett exempel bland flera är författarens användning av begreppet "folk". Förutom att på ett vagt sätt stå för att grupper markerar opposition till en maktelit, förblir det oproblematiserat och opreciserat. I ena stunden implicerar det de breda folklagren medan det i nästa uppträder med en betydligt mer begränsad innebörd. Ett sätt att använda begreppet, som åtminstone gör denne läsare lite förvirrad, är följande som är hämtat ur författarens diskussion kring syftet med framställningen: "Utan att vilja ifrågasätta nuvarande folkbildningsforskning kan föreliggande framställning sägas studera sådana aspekter som tidigare föga belysts, nämligen lärarens/ elevens eller rättare sagt folkets syn på folkbildning i sin helhet" (s. 27).

När så pass mycket kritiskt nu har sagts kring bokens mer teoretiska diskussioner, skall också framhållas att i den empiriska analysen av livet på folkhögskolan finns en rad goda observationer och träffande beskrivningar. Den diskussion Jill Onsér-Franzén för kring konkurrerande uppfattningar om skolans kursutbud är spännande, liksom påpekandet att lärarna trots allt enas i sin opposition mot en klassisk bildningstradition. Här träder bilden av folkhögskolornas politiska dimension tydligt fram. Det blir i denna del av texten mycket tydligt att det är det egna bildningsidealet som tillsammans med en bred folklig förankring kännetecknar folkhögskolan. I Gramscis efterföljd visar författaren hur folkhögskolan utgör en opposition mot maktelitens kulturella hegemoni. Genom att hålla liv i den medborgerliga jämlikheten blir lärarna viktiga aktörer i kulturpolitiken och därmed också "nya intellektuella".

Kjell Hansen, Lund